

Schulden en gedetineerden – stand van zaken in België en het buitenland

E. Dehon (economist), oktober 2024

Dit artikel sluit aan bij een verkennend onderzoeksproject van het Observatorium over de schuldenlast van gedetineerden in België vanuit een multidisciplinaire benadering (juridisch, sociologisch, economisch, preventief).

Het project wil een stand van zaken opmaken van de schuldenlast bij gedetineerden en inzicht verwerven in de moeilijkheden waarmee alle betrokken partijen te maken krijgen (schuldeisers, invorderaars, professionals die betrokken zijn bij bijstand aan gedetineerden, schuldbemiddelaars, gedetineerden en hun gezin...). De doelstelling bestaat er tevens in om aanbevelingen op het vlak van samenwerking te formuleren en om informatie- en opleidingstools voor de betrokken burgers en professionals te ontwikkelen. Het onderzoek vertrekt van een combinatie van literatuuronderzoek en de analyse van statistische bronnen en het vergaren van kwalitatieve (gesprekken, groepswork) en kwantitatieve gegevens (vragenlijsten).

In 2022 telde België 39 gevangenisvennissen met gemiddeld 11.050 gedetineerden (Federale Overheidsdienst Justitie, 2024). Naast de problemen in verband met overbevolking in de gevangenisvennissen, die werden aangekaart door de Centrale toezichtsraad voor het gevangeniswezen (CTRG) en die regelmatig in de media aan bod komen (Wauthers, 2024), wordt de gedetineerde tijdens en na de detentie ook regelmatig geconfronteerd met tal van andere moeilijkheden. De schuldenlast is een van die niet te veronachtzamen problemen. In dit artikel onderzoeken we de problematiek van de schuldenlast bij gedetineerden aan de hand van statistieken en rapporten met betrekking tot België en het buitenland.

In eerste instantie worden de beschikbare gegevens over het sociaal-economische profiel van de Belgische gedetineerden onderzocht, evenals een aantal studies over hun financiële situatie. Vervolgens bekijken we de manier waarop de schuldenlast tijdens/na de opsluiting wordt bestudeerd en behandeld in vier Europese landen: Zwitserland, Frankrijk, Nederland en het Verenigd Koninkrijk. Deze nota heeft een verkennend opzet en is uitsluitend gebaseerd op schriftelijke bronnen, maar zal in de loop van het onderzoeksproject worden aangevuld met gesprekken en vragenlijsten.

1. De financiële impact van opsluiting op de gedetineerde en zijn naasten in België

Op dit moment bestaat er geen enkele studie over de schulden van gedetineerden in België. Los van de schulden kunnen we ons ook vragen stellen over de impact van opsluiting op het inkomen van de gedetineerde en op de uitgaven die gepaard gaan met een veroordeling en een gevangenisstraf. In dit deel komen we eerst terug op de beschikbare statistieken over het sociaaleconomische profiel van de gedetineerden en op het gemiddelde loon in de gevangenis. Op basis van die gegevens kunnen we de impact van opsluiting op de financiën van de gedetineerde en zijn naasten in perspectief plaatsen. Vervolgens leggen we de werking uit van het steunfonds, dat ter beschikking staat van gedetineerden die geen inkomen en geen steun buiten de gevangenis hebben en die arbeidsongeschikt zijn.

1.1. Statistieken over het gevangenisdomein: sociaaleconomisch profiel van de Belgische gedetineerden en gemiddeld loon in de gevangenis

In België verschilt het sociaaleconomisch profiel van dat van de algemene bevolking. Gedetineerden zijn immers jonger¹, doorgaans gaat het om mannen² en de populatie met een niet-Belgische nationaliteit is oververtegenwoordigd in de gevangenis³. Bij het begin van de jaren 2000 was zo'n 75% van de gevangenen sociaal achtergesteld⁴ met een laag opleidingsniveau⁵. We beschikken niet over recentere gegevens over de professionele situatie of het inkomen van gedetineerden voor hun detentie in België. Uit recente internationale literatuur blijkt echter dat de meest kwetsbare categorieën van de bevolking oververtegenwoordigd zijn in de gevangenis (Emmaüs France en Le Secours Catholique – Caritas France, 2021; Oliver, 2018; Webster & Quasim, 2018; Rabuy & Kopf, 2015; Confort 2012).

Over het algemeen is een Belgische gedetineerde al voor zijn verblijf in een penitentiaire instelling kwetsbaar op sociaaleconomisch vlak. Wat gebeurt er wanneer hij in de gevangenis terecht komt? De veroordeelde verliest vaak zijn inkomen (loon, sociale uitkering, enz.)⁶. Sommige gedetineerden kunnen echter wel werken tijdens hun detentie. “Zo kunnen gedetineerden instaan voor huishoudelijke taken die nodig zijn voor het dagelijks onderhoud en de werking van de inrichting, zoals koken in de grootkeuken, wassen en strijken van linnengoed, schoonmaken van gemeenschappelijke ruimtes, tuinwerk... Naast huishoudelijk werk kunnen gedetineerden bijvoorbeeld ook werken voor externe klanten in werkhuizen.” (FOD Justitie blz. 22).

De FOD Justitie (2024) publiceert jaarlijks per gevangenis gegevens over de verloning van het werk in detentie voor huishoudelijke taken en over het aantal gevangenen. Per gevangenis hebben we op basis van die gegevens het gemiddelde loon per gevangene berekend (dat overeenstemt met het bedrag dat wordt uitbetaald voor huishoudelijke taken, gedeeld door het gemiddelde aantal gedetineerden dat jaar). Die cijfers zeggen niets over het werk voor klanten

¹ In 2022 bedroeg de gemiddelde en mediane leeftijd van de gevangenen in België respectievelijk 38 en 36 jaar (Aebi et al., 2023) terwijl de gemiddelde leeftijd van de Belgische bevolking in 2021 op 42 jaar lag (gegevens van Statbel).

² In 2022 was 95,5% mannelijk (Aebi et al., 2023).

³ In 2022 had 43% van de gevangenen niet de Belgische nationaliteit. (Aebi et al., 2023).

⁴ ‘Uit het onderzoek van de sociale herkomst van de gedetineerden blijkt een erg sterk aandeel gedetineerden die het beroep van hun vader niet konden of niet wilden vermelden (19%), van wie de vader geen beroep had of werkloos was (10%) of van wie de vader arbeider was – of ongeschoold arbeider in de landbouw - (46 %).’ (eigen vertaling) (Vanneste, 2014, blz. 203).

⁵ 91,9% was in het bezit van hoogstens een secundair diploma, 70,5% van een diploma basisonderwijs en 27,8% had geen enkel diploma. (FAFEP, 2001).

⁶ De voorwaarden voor het inkomensverlies in detentie per type inkomsten worden behandeld in een ander juridisch artikel dat binnenkort verschijnt.

buiten de gevangenis. Bovendien zijn heel wat gedetineerden arbeidsongeschikt (door hun medische toestand of detentievoorwaarden hebben beklagden bijvoorbeeld geen toegang tot werk) terwijl ze toch worden opgenomen in het berekende gemiddelde.

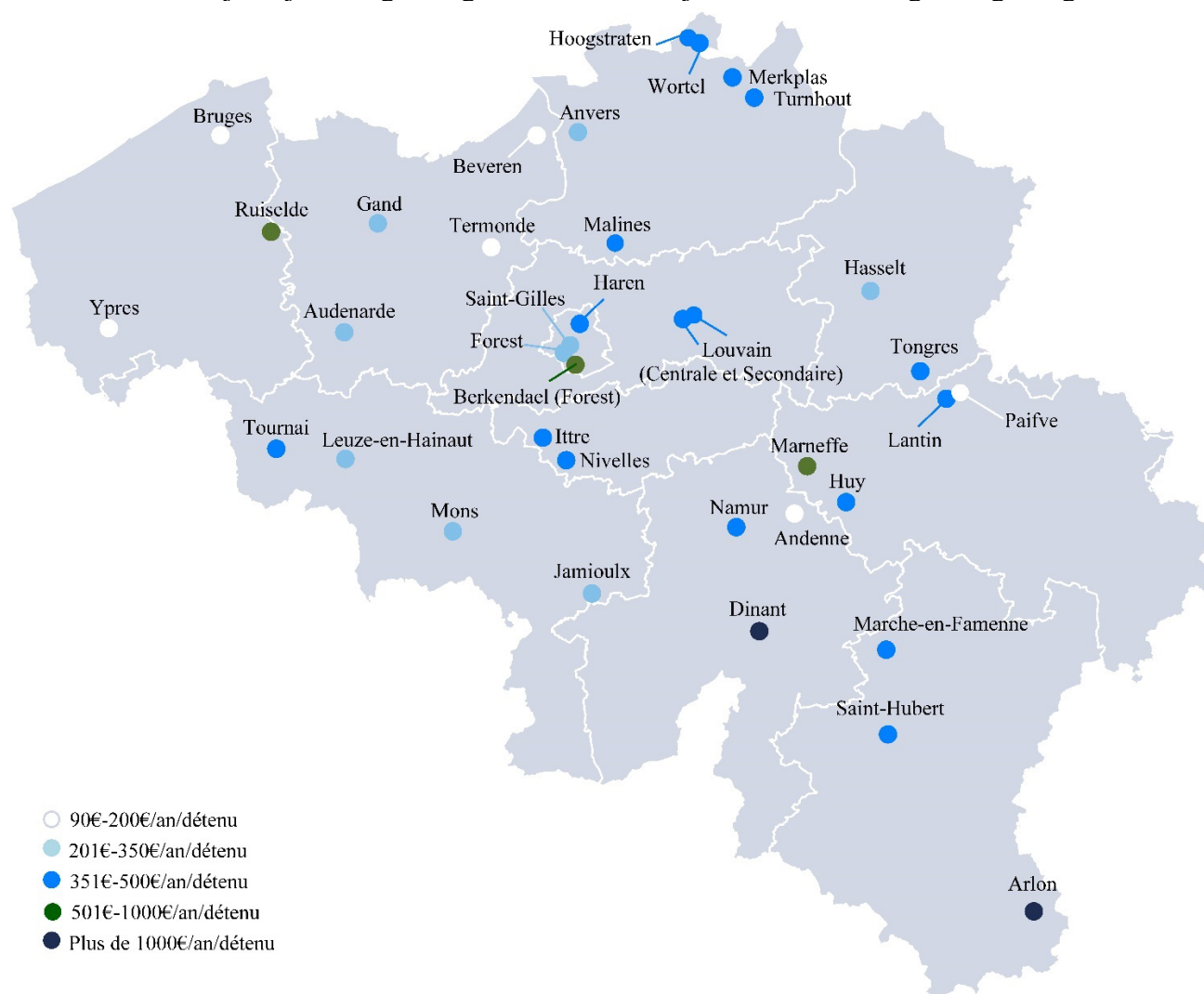
Kaart 1 geeft de verschillen weer in gemiddelde vergoeding voor het jaar 2022 voor huishoudelijke taken per penitentiaire instelling⁷. De verschillen tussen de gevangenissen zijn groot: zo betaalde de gevangenis van Dinant in 2022 voor huishoudelijke taken gemiddeld 4.652 euro per gedetineerde terwijl de gevangenis van Beveren gemiddeld maar 91 euro uitgaf. We merken op dat het bedrag dat de gevangenis van Dinant uitbetaalt voor huishoudelijk werk aanzienlijk kan lijken, maar dat het per maand slechts om 387 euro per gedetineerde gaat.

De actoren op het terrein bevestigen overigens dat de vergoeding voor werk in de gevangenis niet hoog ligt en niet noodzakelijk voor iedereen toegankelijk is (Sevrin, 2020). Dat blijkt ook uit de getuigenissen die werden opgetekend door de Association des visiteurs francophones de prison de Belgique⁸ en uit een verslag over werken in de gevangenis in België van de Liga voor Mensenrechten (Amblard et al., 2016).

⁷ Niet alle penitentiaire instellingen zijn opgenomen op deze kaart omdat er geen gegevens over huishoudelijke taken beschikbaar zijn in transitiehuizen of detentiehuizen.

⁸ Voor meer informatie, zie <https://visiteursdeprison-avfpb.be/index.php/devenir-visiteur/temoignages-de-detenus/>

Kaart 1: Gemiddelde jaarlijkse vergoeding voor huishoudelijke taken in de Belgische gevangenissen in 2022

Bron: gegevens van de Federale Overheidsdienst Justitie. (2024). *Jaarcijfers Penitentiaire instellingen 2022* en berekeningen van het OCE

1.2. De financiële impact van detentie op de naasten

Opsluiting heeft ook gevolgen voor het budget van de naasten van de gedetineerde.

In een verslag over de gezinnen van gevangenen wijst de Belgische Ligue des familles op de economische gevolgen van de detentie en de impact ervan op het gezinsbudget (Sevrin, 2020). De vrijheidsberoving van een lid van het gezin heeft tot gevolg dat er één inkomen van het huishouden verdwijnt en er extra kosten verbonden zijn aan de veroordeling van de naaste.

De Ligue des familles legt uit dat slechts een klein aantal gevangenen zijn eigen kosten in de gevangenis kan dekken. De staat betaalt de huisvesting en voeding van de gedetineerde, maar die laatste moet wel zelf zijn hygiënische producten kopen en andere producten die de kwaliteit van het dagelijkse leven in detentie moeten verbeteren. Die producten die het dagelijkse leven in de gevangenis moeten verlichten, maar ook alle andere diensten (telefoon, kleding, televisie en sigaretten) moeten de gedetineerden zelf betalen en tegen een duurder tarief dan buiten de gevangenis. De prijs van de voedingsmiddelen die in de gevangenis worden verkocht, ligt doorgaans 10 tot 15% hoger dan buiten de gevangenis. Daar komt dan nog eens 10% bij voor het steunfonds (zie het volgende punt voor meer informatie) (Apraxine et al., 2019). Gezinnen storten doorgaans tussen de 100 en 200 euro op de rekening⁹ van de gedetineerde zodat die zijn kosten kan betalen (Sevrin, 2020).

Bovendien moeten de naasten van de gedetineerden vaak ook de extra kosten betalen die gepaard gaan met de bezoeken. Volgens de Ligue des familles kosten de dwingende bezoeken, de verplaatsingen en soms ook de overnachting om het traject naar de gevangenis te verkorten (als je rekening houdt met de beperkte bezoeken), de gezinnen gemiddeld tussen de 10 en 30 euro per bezoek (Sevrin, 2020). Soms verhuizen naasten zelfs om dichterbij de gevangenis te gaan wonen, net omdat de verplaatsingskosten zo hoog liggen.

Gezinnen beslissen soms ook om de erelonen van een advocaat te betalen omdat ze ervan overtuigd zijn dat gratis rechtsbijstand niet zal volstaan om hun naaste correct te verdedigen.

Daarbij komen de boetes, dadingen, schadevergoedingen aan de slachtoffers en eventuele andere schulden die voor de detentie reeds bestonden (huurachterstallen, onbetaalde energiefacturen,...).

De Ligue des familles (Sevrin, 2020) besluit met de verklaring dat detentie de economische situatie van de gezinnen beïnvloedt. En die gezinnen zijn vaak al kwetsbaar. Ze pleit voor een empirische studie over de verarming van Belgische gezinnen door de gevangenisstraf van een naaste.

1.3. Werking van het steunfonds

Voor alleenstaande gedetineerden of gedetineerden die geen steun van hun gezin krijgen, beschikt elke penitentiaire instelling over een steunfonds voor uitgaven in de gevangenis. Volgens het Internationaal Observatorium voor Gevangenen (2016) betaalt die kas de gedetineerde maandelijks tussen de 15 en 40 euro per maand, afhankelijk van de instelling. Met dat bedrag, dat erg laag is, kan de gedetineerde inkopen doen in de gevangenskantine. Volgens

⁹ Gedetineerden mogen geen contant geld bezitten in de gevangenis. De penitentiaire instelling opent en beheert echter voor elke gedetineerde een persoonlijke rekening waarop hij geld van buiten de gevangenis kan ontvangen en zelfs overschrijvingen kan doen om bijvoorbeeld zijn naasten te helpen. (Observatorium Krediet en Schuldenlast, 2018).

de Centrale toezichtsraad voor het gevangeniswezen (2023) vragen de gedetineerden het vaakst een tussenkomst uit het fonds voor de aankoop van belkrediet, het aangaan van (geld)leningen en de aankoop van algemene hygiënische producten. Het steunfonds kan ook worden gebruikt voor de organisatie van activiteiten voor de gedetineerden of de aankoop van materiaal dat door de gedetineerden gehuurd kan worden (koelkast, televisie, computer, enz.).

De steunfondsen worden onafhankelijk beheerd door de directie van elke instelling. Het fonds wordt deels gespijsd door het werk van andere gedetineerden, eventuele schenkingen van gedetineerden, hun gezinnen of verenigingen, en door een percentage op de aankopen van gezinnen tijdens hun bezoek (dranken, snacks, enz.) en op de producten die aan de gedetineerden worden verkocht. De mate waarin dit fonds wordt aangevuld, hangt dus af van de middelen van de gedetineerden en hun naasten. Indien er weinig werk is in de penitentiaire instelling en/of indien de gedetineerden uit een kwetsbare omgeving komen, heeft dat gevolgen voor de omvang van het steunfonds en dus op de capaciteit om alleenstaande gedetineerden te helpen¹⁰. De gevangenis hebben ook een verschillende aanpak en ze zijn ook weinig transparant door het beperkt aantal richtlijnen m.b.t. de organisatie van het steunfonds en de werking ervan¹¹ (CTRG, 2023).

Ook de voorwaarden om toegang te krijgen tot het steunfonds variëren van de ene penitentiaire instelling tot de andere (CTRG, 2023). In sommige gevangenis is het steunfonds bijvoorbeeld alleen beschikbaar voor gedetineerden die vier weken op rij minder dan 50 euro van de buitenwereld ontvangen. In andere gevangenis moet de gedetineerde bereid zijn om te werken of medisch arbeidsongeschikt zijn, mag hij geen schulden hebben van meer dan 25 euro en mag hij de limiet van de sociale lening niet bereikt hebben.

Bovendien moet deze steun *in principe* worden terugbetaald. Zodra de betrokken gedetineerde over geld beschikt of werkt, kan er immers een percentage worden ingehouden met het oog op de terugbetaling van de ontvangen steun. Zoals de CTRG benadrukt (2023, p.9), laat het gebruik van de uitdrukking “in principe” in omzendbrief 1747 bis uitschijnen dat hiervan kan worden afgeweken. Omdat concrete richtlijnen hierover ontbreken, heeft de directie een discretionaire beslissingsbevoegdheid om een tegemoetkoming te beschouwen als een lening dan wel als een gift. Ook de terugbetalingsmodaliteiten variëren van de ene penitentiaire instelling tot de andere. Soms worden extra interesten van 20 tot 30% aangerekend, wat de CTRG aanklaagt (2023). Indien gedetineerden hun tussenkomsten met interest moeten terugbetalen, betekent dit dat degenen die het steunfonds het meeste nodig hebben, dubbel zoveel bijdragen.

2. Schuldenbeheer van gedetineerden in verschillende Europese landen

De schuldenlast van gedetineerden is een problematiek die verder gaat dan België alleen. Het thema wordt in verschillende landen bestudeerd: Zwitserland, Frankrijk, Nederland en het Verenigd Koninkrijk. In dit hoofdstuk onderzoeken we de bestaande gegevens over de schuldenlast van gedetineerden in die landen en of de problematiek er wordt aangepakt.

¹⁰ Wetsontwerp tot wijziging van bepaalde artikelen van de basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerde, Doc. Parl. Kamer 2012-2013, nr. 53.2744/004.

¹¹ De algemene basis voor het steunfonds is de Omzendbrief van 16 maart 2005 ‘Massa Gedetineerden’, ter vervanging van de omzendbrief nr. 1747 van 5 september 2002 en die van 30 maart 1998 ‘Steunfonds voor gedetineerden’, 4. Volgens de collectieve brief nr. 98 zou deze omzendbrief evenwel niet langer van toepassing zijn en wordt er een aparte richtlijn voorbereid. Volgens de Centrale Toezichtsraad voor het Gevangeniswezen (2023) is die instructie evenwel onvindbaar.

2.1. In Zwitserland

Bestaan er gegevens over de schulden van gedetineerden ?

Zwitserland beschikt over weinig kwalitatieve en kwantitatieve gegevens over de schuldenlast van gedetineerden. De problematiek van schulden in de gevangenis werd echter wel bestudeerd door Infoprison (2021), een werkgroep¹² die de aandacht wil vestigen op de realiteit in de gevangenis via een periodieke digitale nieuwsbrief. Volgens de groep zou nagenoeg de volledige gevangenispopulatie in Zwitserland schulden hebben.

De redenen voor die problematische schuldenlast zijn: de lage vergoeding voor het werk in de gevangenis, de aanzienlijke gevangenskosten voor de gedetineerde, de schadevergoedingen aan de slachtoffers, de terugbetaling van onrechtmatige economische voordelen die werden verkregen uit een misdrijf (voorbeeld diefstal) en schulden die al aanwezig waren voor de opsluiting. De schulden hebben ook een impact op de gezinsleden van de gedetineerden, die vaak diep in de buidel moeten tasten om hun familielid te helpen, waardoor ze verarmen.

Wordt er iets gedaan aan de schuldenlast van de gevangenen?

In Zwitserland moet elke veroordeelde over een uitvoeringsplan voor zijn straf beschikken (werken in de gevangenis, een opleiding volgen, herstelbetalingen enz.). Dit plan omvat een analyse van de behoeften aan steun en bijstand met het oog op resocialisatie wanneer de betrokkene de gevangenis weer mag verlaten. In die context moet de problematiek van de bestaande schulden van voor de detentie en de terugbetaling van de schulden die gepaard gaan met de veroordeling, worden aangepakt door de gedetineerde en een maatschappelijk werker. In de praktijk doen slechts weinig gevangenen een beroep op een maatschappelijk werker bij de uitvoering van hun straf omdat ze niet over voldoende informatie beschikken en er ook niet voldoende personeel is. Bovendien vereist het beheer van schulden kennis en vaardigheden waarover de gedetineerden vaak niet beschikken.

Wanneer een gedetineerde de gevangenis heeft verlaten, ontvangt hij een leefloon en heeft hij ook recht op financieel advies. Die steun houdt evenwel geen rekening met de aanzienlijke terugbetalingen van de gerechtskosten, die zijn re-integratie vaak bemoeilijken. De ex-gedetineerde kan ook de procedures voor de bestrijding van overmatige schuldenlast in Zwitserland doorlopen, maar hij moet beschikken over een regelmatig wettig inkomen om zijn schuldeisers terug te betalen of het ‘persoonlijk faillissement’ aanvragen. Ook die strenge procedures voor schuldafbouw beperken de vrijheid van des ex-gedetineerden opnieuw: “Het gevoel dat men een tweede kans heeft gekregen en het voornemen om een levensproject uit te bouwen, worden belemmerd. En zelfs als ze een baan vinden, krijgen ze vaak de indruk dat die baan nutteloos is omdat ze jarenlang niet vrij over hun loon kunnen beschikken” (Infoprison, 2021, p.4).

2.2. In Frankrijk

Bestaan er gegevens over de schulden van gedetineerden?

Er zijn maar weinig gegevens en analyses over de schuldenlast van gedetineerden in Frankrijk.

¹² De werkgroep bestaat uit een voormalig nationaal adviseur, criminologen, psychologen, een jurist, een theoloog en een regisseur van documentaires.

In 2022 publiceerden twee sociologen wel een verkennend onderzoek over de schuldenlast bij gedetineerden in Frankrijk om een stand van zaken op te maken (Ducourant, H., & Karabel, A., 2022). Het rapport is gebaseerd op dertig gesprekken met professionals en op statistieken van de Banque de France. Er kan veel uit worden afgeleid.

Een eerste vaststelling is dat heel wat gedetineerden worden geconfronteerd met onbetaalde rekeningen door contracten uit hun 'vroegere leven' die niet werden stopgezet. Het gaat om abonnementen (internet, sport, streaming...), huurcontracten, kredietovereenkomsten, overtollig ontvangen sociale prestaties en boetes door eerdere veroordelingen (een snelheidsovertreding bv.). Vooral het probleem van de huurcontracten is moeilijk op te lossen omdat de gedetineerde niet over een woning beschikt wanneer hij de gevangenis verlaat indien het contract werd stopgezet.

Bovendien wegen de economische sancties die gepaard gaan met de veroordeling, op de budgettaire situatie van de gedetineerde. Het bedrag van de boetes, de gerechtskosten en schadevergoedingen vormen samen een aanzienlijk aandeel van diens budget.

Wordt er iets gedaan aan de schuldenlast van de gevangenen?

Er zijn verschillende systemen die het probleem van de schuldenlast van de gedetineerden helpen op te lossen. In Frankrijk krijgen gedetineerden collectieve informatie of een brochure met informatie over wat ze moeten doen tijdens hun detentie, met name om afgesloten contracten stop te zetten. Ook de juridische informatiebalies ('Points d'accès au droit - PAD) kunnen de gedetineerde hierover informeren en bijstaan. Vervolgens maken de 'Services pénitentiaires d'insertion et de probation' (SPIP) samen met de betrokken gedetineerden een analyse van hun budget. Tijdens dat gesprek krijgen ze advies en soms verwijst de dienst de gedetineerde door naar een maatschappelijk werker.

Die systemen zijn er, maar in de praktijk doen maar weinig gedetineerden een beroep op schuldbegeleiding. De gedetineerde vindt andere problemen, zoals zijn eigen strafzaak, belangrijker. Bovendien ervaart de gedetineerde een shock bij zijn aankomst in de gevangenis en is hij door de vrijheidsberoving een tijd ontredderd.

Vaak dringt het besef dat hij zo veel schulden heeft, pas door wanneer de dag dat de gedetineerde de gevangenis mag verlaten, dichterbij komt. Op het moment dat de gedetineerde beslist om zijn schulden aan te pakken, wordt hij met verschillende problemen geconfronteerd: moeilijke toegang tot een maatschappelijk werker, tot zijn post en tot een bankrekening. Daarbij komt dan nog de angst om levenslang met schulden te blijven zitten of een gevoel van onrechtvaardigheid (de gedetineerde heeft de indruk dat hij twee keer gestraft wordt: de gevangenisstraf en de beperking van zijn levensstandaard door de opeenstapeling van schulden).

Franse gedetineerden kunnen in theorie gebruikmaken van de Franse procedure voor schuldbegeleiding. Toch doen maar weinig gedetineerden er een beroep op omdat ze de procedure ongeschikt vinden. De strafrechtelijke schulden, die vaak het leeuwendeel uitmaken, worden van de procedure uitgesloten, al worden heel wat niet-strafrechtelijke schulden wel degelijk kwijtgescholden. Het is voor de gedetineerde niet vanzelfsprekend om alle documenten te verzamelen die noodzakelijk zijn voor het openen van het dossier. Ook de angst om na het verlaten van de gevangenis door de banken te worden uitgesloten of om zijn woning te verliezen, houdt de gedetineerde tegen om de procedure op te starten.

2.3. Nederland

Bestaan er gegevens over de schulden van gedetineerden?

Het Nederlandse Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum publiceert regelmatig een evaluatieverslag over het re-integratiebeleid van gedetineerden. Daarin vinden we enkele statistieken terug over schulden voor en na detentie. Die statistieken zijn echter beperkt. Er bestaat weliswaar een programma om gedetineerden te helpen hun schulden te beheren, maar de gegevens over het totaal van de schulden worden niet systematisch gemonitord.

In 2008 is de schuldenlast het probleem waarmee gedetineerden in Nederland het vaakst worden geconfronteerd (More en Weijters, 2010). 70,2% van de gedetineerden had al schulden voor de detentie en bij een derde van hen bedraagt die schuld meer dan 10.00 euro bij het begin van hun detentie. More en Weijters (2010) stellen vast dat hoe langer de detentie duurt, hoe vaker de gevangene het risico loopt om na zijn detentie met een grote schuldenlast geconfronteerd te worden, zelfs als hij voor zijn detentie nog geen schulden had. Het gaat dan hoofdzakelijk om strafrechtelijke schulden of schulden in verband met een zorgverzekering (26% van de kandidaten van het re-integratieprogramma hebben voor hun detentie al een betaalachterstand voor hun zorgverzekering).

Wordt er iets gedaan aan de schuldenlast van de gevangenen?

In Nederland wordt de problematiek van de schuldenlast in detentie gemonitord. Sinds 2004 is het schuldenbeheer opgenomen in het re-integratiebeleid van ex-gedetineerden in de Nederlandse samenleving. Elke gedetineerde kan tijdens zijn straf immers werken aan zijn re-integratie en kan daarbij ook advies en begeleiding krijgen met betrekking tot zijn schulden.

Dit re-integratieprogramma lijkt te leiden tot een lagere schuldenlast bij gedetineerden (Boschman et al., 2020). In 2016 had 29% van de kandidaten voor het re-integratieprogramma tijdens het jaar voorafgaand aan hun detentie al een betaalachterstand voor hun ziekteverzekering. Dat cijfer daalde twee jaar na het verlaten van de gevangenis tot 23%.

In 2016 kampte 49% van de kandidaten voor het re-integratieprogramma na hun detentie niet langer met een betaalachterstand en had nog 16% een betaalachterstand, terwijl ze die niet hadden voorafgaand aan hun detentie. Beide percentages zijn sinds 2013 gedaald (zie tabel 1).

Tabel 1: Percentage van de kandidaten voor het re-integratieprogramma met schulden in de ziekteverzekering een jaar na hun detentie (2013-2016)

	Aandeel van de kandidaten die al schulden hadden voor hun opsluiting en die die een jaar na hun detentie nog altijd hebben	Aandeel van de kandidaten die schulden hebben gemaakt tijdens hun detentie en die die een jaar na hun detentie nog altijd hebben
2013	61%	22%
2014	57%	20%
2015	54%	18%
2016	51%	16%

Bron: Boschman et al., 2020, blz. 49

Al komt de schuldenproblematiek in het Nederlandse re-integratieprogramma wel degelijk aan bod, toch lijken de reclasseringsambtenaren de oorsprong en het bedrag van de schulden van gedetineerden niet systematisch te onderzoeken (van Beek et al., 2020).

Bovendien zouden ze niet over voldoende kennis beschikken om de begunstigden te begeleiden bij het oplossen van hun financiële problemen.

Het Nederlandse kwantitatieve en kwalitatieve onderzoek heeft verschillende aanbevelingen geformuleerd om de re-integratieprogramma's te verbeteren (van Beek et al., 2022a.; van Beek et al., 2022b.):

- Erop toezien dat de reclasseringsambtenaren voldoende kennis hebben over de problematiek van de schuldenlast (oorzaken, gevolgen, verband met andere risicofactoren die de re-integratie belemmeren);
- De samenwerking en de overdracht van informatie versterken tussen de re-integratieprogramma's en de gespecialiseerde diensten voor begeleiding bij schuldenlast;
- De interventies aanpassen aan de (ex-)gedetineerden met extra aandacht voor hun vaardigheden op het vlak van financieel beheer en hun motivatie om financiële begeleiding te vragen.

2.4. In het Verenigd Koninkrijk

Bestaan er gegevens over de schulden van gedetineerden?

Volgens een studie van het Prison Reform Trust (2010) nam de schuldenlast bij 64% van de gevangenen toe tijdens hun detentie. De resultaten zeggen het volgende:

- Twee derde van de gevangenen heeft problemen om zijn facturen te betalen of heeft het gevoel met financiële problemen te kampen.
- Twee derde van de gevangenen heeft schulden van meer dan 1000 pond (1194,9 euro volgens de wisselkoers van 10/12/2010);
- Eén derde verklaart dat de schulden te maken hebben met huisvesting.

Wordt er iets gedaan aan de schuldenlast van de gevangenen?

In het Verenigd Koninkrijk wordt de schuldenlast bij gedetineerden beheerd door gespecialiseerde verenigingen buiten de gevangenis om¹³. De gedetineerde moet contact opnemen met die instellingen om het beheer van zijn schulden te bespreken, hetzij telefonisch, hetzij tijdens een ontmoeting in de gevangenis.

De organisatie Access2Advice geeft gedetineerden en ex-gedetineerden gratis advies over het beheer van hun schulden. Een rapport van Johanna Rosser (2019) evalueert de impact van deze dienst op het leven na de gevangenis.

Daaruit blijkt het volgende:

- 68% van de deelnemers stelde een verbetering in het beheer van hun budget vast.
- 57% voelde zich veiliger.

¹³ Bijvoorbeeld: [Prisoners' families helpline](#), [Step Change \(Debt charity\)](#), [Prison Reform Trust](#), [National Debt Helpline](#), [Citizens Advice](#), [Access2Advice](#)

- 68% had minder stress over geld.
- 63% was ervan overtuigd dat hun leven beter was nadat ze hulp hadden gekregen.

Toch vindt het leeuwendeel van (ex-)gedetineerden maar moeilijk toegang tot de schuldbegleidingsdiensten. Hoewel er verschillende diensten bestaan, wordt de gedetineerde maar beperkt gewezen op de bestaande mogelijkheden om zijn schulden te beheren en doet hij niet noodzakelijk een beroep op voorgemelde diensten. Daarom publiceerde de universiteit van Nottingham Trent een gids voor professionals en politici die met (ex-)gedetineerden werken om samen met hen de problemen te bespreken die voortvloeien uit schulden (Machin en Nchafack, 2023).

3. Besluit: het nut van een studie over schulden bij gedetineerden in België

De schuldenlast bij gedetineerden is een thematiek die in België nog niet werd onderzocht. Toch zijn we van mening dat - gelet op het sociaal-economische profiel van de gevangenen, het laag vergoede en beperkt beschikbare werk in de gevangenis, de gevolgen van de detentie voor het budget van de gedetineerde en zijn naasten - gedetineerden en hun gezin worden geconfronteerd met financiële problemen. Die kunnen tot (meer) schulden leiden, wat problemen kan opleveren. De schulden vloeien zijn vooral het gevolg van onbetaalde facturen van voor de detentie en van kosten die te maken hebben met de veroordeling (strafrechtelijke boetes, schadevergoedingen, enz.).

Deze realiteit zien we ook in andere landen: detentie leidt tot schulden voor de meeste gedetineerden in Zwitserland, Frankrijk, Nederland en het Verenigd Koninkrijk.

Al is de vaststelling in al die landen dezelfde, toch gaan ze niet allemaal op dezelfde manier om met de schuldenlast van gedetineerden. Net als in België moet een gedetineerde in Zwitserland en het Verenigd Koninkrijk zelf contact opnemen met een dienst en zijn schuldproblemen aankaarten. In Zwitserland gaat het om een algemeen maatschappelijk werker, in het Verenigd Koninkrijk om een vereniging die gespecialiseerd is in schuldbegleiding buiten de gevangenis om. In Frankrijk ontvangt de gedetineerde brochures om hem bewust te maken van de schuldenproblematiek en moet hij vervolgens zelf de hulp van een maatschappelijk werker invoeren. In Nederland is de schuldenlast een van de thema's die aan bod komen in het re-integratieprogramma dat gedetineerden moeten volgen.

Al verschilt de manier waarop schulden tijdens de gevangenschap worden beheerd in de verschillende landen, toch zijn maatschappelijk assistenten en reclasseringsambtenaren in alle bestudeerde landen onvoldoende vertrouwd met de sector van de overmatige schuldenlast.

In die context en in het licht van wat we in het buitenland zien, vinden we het essentieel om de schuldenlast van gedetineerden in België meer in detail te bestuderen en de contacten tussen de sector van de overmatige schuldenlast en het gevangenis milieu te versterken. Het is des te nuttiger om de verschillende types gegevensinzameling hierover te combineren (kwantitatief en kwalitatief), maar ook en vooral om in deze verkennende studie alle betrokken partijen op te nemen ((ex-)gedetineerden, hun naasten en advocaten, schuldeisers, invorderaars, personeel binnen en buiten de gevangenis, schuldbemiddelaars...) om een algemeen beeld te krijgen. Het Observatorium zal de resultaten van dat onderzoek binnenkort publiceren.

Bibliografie

- Aebi, M. F., Cocco, E., & Molnar, L., (2023). *SPACE I - 2022 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations*. Council of Europe and University of Lausanne.
- Amblard, B., Bouhon, M., Lambert, M. & Scalia, D. (2016). *Rapport sur le travail en prison en Belgique: Analyse juridique et pratique au travers du regard des détenus*. Ligue des Droits Humains. <https://www.liguedh.be/prison-le-travail-a-la-peine/>
- Apraxine, L., Laguel, M., Lambert, M., Lopez Diaz, M., Michaux, R., Parewyck, J. & Scalia, D. (2019). *Rapport sur les droits des familles de détenu.e.s*. Ligue des Droits Humains. <https://www.liguedh.be/rapport-sur-les-droits-des-familles-de-detenu%20b7e%20b7s/>
- Boschman, S., Verweij, S., Teerlink, M. & Weijters, G. (2021). *Re-integratiebeleid en recidive: lessen uit internationaal onderzoek*. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum. <https://repository.wodc.nl/bitstream/handle/20.500.12832/3073/Reintegratiebeleid-en-recidive-volledige-tekst.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Boschman, S., M. Teerlink, and G. Weijters (2020). *Monitor nazorg ex-gedetineerden: zesde meting; problemen op de basisvoorwaarden voor re-integratie en de relatie met recidive*. Wetenschappelijk Onderzoek-en Documentatiecentrum. <https://repository.wodc.nl/bitstream/handle/20.500.12832/3015/Cahier-2020-19-volledige%20tekst.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Comfort, M. (2012). “It was basically college to us”: Poverty, prison, and emerging adulthood. *Journal of poverty*, 16(3), 308-322.
- Centrale toezichtsraad voor het gevangeniswezen, CTRG (2023). *Onderzoek Steunfonds 2022 Werkverslag*. https://ccsp.belgium.be/wp-content/uploads/2019/08/Caisse-dentraide_NL.pdf
- Ducourant, H., & Karabel, A. (2022). *Dettes de détenu.es Etat des lieux*. Université Gustave Eiffel-LATTS CNRS.
- Emmaüs France et le Secours Catholique – Caritas France. (2021). *Au dernier barreau de l'échelle sociale: la prison*. https://emmaus-france.org/wp-content/uploads/2021/10/2021-rapport-prison-secours-catholique-emmaus_20211014.pdf
- Fédération des Associations pour la Formation et l'Education permanente en prison (FAFEP). (2001). *Enquête sur la provenance sociale et le niveau scolaire des détenu(e)s en Belgique (juin 2000-juin 2001)*. <https://www.adeppi.be/wp-content/uploads/2022/03/enquete-sur-la-provenance-sociale-et-le-niveau-scolaire-des-detenues-en-belgique.pdf>
- Infoprison. (2021). *Après la peine de prison, la prison des dettes judiciaires*. https://infoprison.ch/wp-content/uploads/2021/03/Karen-Klaue_apres-la-peine-de-prison.pdf
- Machin R. & Nchafack A. (2023). *Debt advice and financial capability: a best-practice guide for professionals and policymakers working with prisoners, offenders, and ex-offenders*. Nottingham Trent University. https://irep.ntu.ac.uk/id/eprint/49596/1/1792683_Machin.pdf
- Mine B., Robert I. (2015). *La récidive après une décision judiciaire. Des chiffres nationaux sur la base du casier judiciaire central, Recidive na een rechterlijke*

beslissing. Nationale cijfers op basis van het Centraal Strafreger, Rapport final/Eindrapport, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie/Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Bruxelles/Brussel, 62 p.

- More, P. A., Weijters, G., (2010). *De monitor nazorg ex-gedetineerden*. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum. https://repository.wodc.nl/bitstream/handle/20.500.12832/90/cahier-2010-4-volledige-tekst_tcm28-70742.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Observatorium Krediet en Schuldenlast. (2018). *Jaarboek kredietrecht en collectieve schuldenregeling 2017*. Wolters Kluwer, blz. 169-179. ISBN: 978-94-030-0753-3.
- Internationaal Observatorium voor het Gevangeniswezen. (2016). *Notice 2016 Pour le droit à la dignité des personnes détenues*. O.I.P. – Belgische sectie. <https://www.oipbelgique.be/files/uploads/2020/02/Notice-2016.pdf>
- Oliver, P. (2018). Education and Poverty as Factors in White and Black Rural and Urban Prison Admission Rates. *University of Wisconsin, Madison*.
- Prison Reform Trust. (2010). *Time is Money: Financial Responsibility after Prison*. https://prisonreformtrust.org.uk/wp-content/uploads/old_files/Documents/Time%20is%20Money_8a_Layout%201.pdf
- Rabuy, B., & Kopf, D. (2015). Prisons of poverty: Uncovering the pre-incarceration incomes of the imprisoned. *Prison Policy Initiative*, 9.
- Rokven, J.J., Verweij, S. & Weijters, G. (2018). *Monitor nazorg (ex-)gedetineerden – meting 5*. Wetenschappelijk Onderzoek-en Documentatiecentrum. https://repository.wodc.nl/bitstream/handle/20.500.12832/207/Cahier_2018-12_2698_Volledige_tekst_tcm28-345747.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Rosser, J. (2019). *Does Providing Offenders with Debt Advice Have an Impact on Life After Prison?* Acces2Advice. <https://access2advice.org/wordpress/wp-content/uploads/2019/04/Does-Providing-Debt-Advice-to-Offenders-Have-an-Impact-on-Life-After-Prison.pdf>
- Federale Overheidsdienst Justitie. (2024). *Jaarcijfers 2022 Penitentiaire inrichtingen 2022*. https://justitie.belgium.be/nl/publicaties/jaarcijfers_2022_penitentiaire_inrichting_en
- Sevrin, J. (2020). *Les familles confrontées à la détention, le maintien des liens familiaux en prison*. Service Etudes et Action politique, la Ligue des familles. <https://liguedesfamilles.be/storage/18826/2020-06-23-etude-les-familles-confrontees-a-la-detention.pdf>
- van Beek, G., de Vogel, V., & van de Mheen, D. (2020). How serious is debt among probation clients? A study into the prevalence and scope of debt in a Dutch probation sample. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 66(2-3), 186–208. <https://doi.org/10.1177/0306624X20981036>
- van Beek G., Vogel V., Leenders R. & van de Mheen D. (2022a): Does debt increase risk? A mixed methods approach to studying the potential underlying risk factors in the relationship between debt and crime, *Psychology, Crime & Law*. XXX
- van Beek, G., de Vogel, V., & van de Mheen, D. (2022b). How to assist probationers with debt problems during supervision? A qualitative study into the experiences of both probation officers and clients. *Crime and Delinquency*, 68(6-7), 1069-1092.

- Vanneste, C. (2014). Pauvreté, précarité et prison: des liens de proximité inéluctables?. *Spécificités*, (1), 202-220.
- Wauthers, L. (2024, 10 januari)., *12.000 détenus en Belgique, triste record pour le pays*. Le Soir. Geraadpleegd op 11 april 2024. <https://www.lesoir.be/560503/article/2024-01-10/12000-detenus-en-belgique-triste-record-pour-le-pays>
- Webster, C., & Qasim, M. (2018). The effects of poverty and prison on British Muslim men who offend. *Social Sciences*, 7(10), 184.